

РЕЗЮМЕТА

на трудовете на гл. ас. д-р **Цветелина Николова Георгиева**, представени за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ по направление 2.1. *Филология*, научна специалност *Български език (Българска лексикология и лексикография)*, за нуждите на Секцията за българска лексикология и лексикография, обявен от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ в ДВ, бр. 7 от 20.01.2017 г.

I. МОНОГРАФИЯ (ХАБИЛИТАЦИОНЕН ТРУД)

1. **Родството и роднинските названия в българския език (семантика и лексикографско представяне)**. София, „Авангард Прима“, 2016. 214 с. ISBN 978-619-160-712-9

Роднинските названия (РН) в българския език са слабо проучени от гледна точка на лексикалната семантика и на лексикографското им описание. Съдържателната значимост на езиковите единици и липсата на еднотипно коректно представяне в тълковните речници обуславя тяхното проучване както в теоретичен, така и в научноприложен план. Всичко това обуславя актуалността на изследването.

В монографията се анализира детайлно лексикалната семантика и лексикографското представяне на близо 1200 едносъставни РН в българския език (общоупотребими, необщоупотребими, предимно диалектни, и остарели единици), ексцерпирани главно от академичния многотомен *Речник на българския език* (т. 1 – 15) и от енциклопедичния речник *Българска семейно-родова лексика* на Хр. Холиолчев, М. Младенов и Л. Радева. Единиците от лексикалносемантичното поле ‘роднини’ са изследвани от различни ракурси с оглед на мястото им в езиковата система и в текста, като на различни равнища е търсена системност.

Изследването си поставя следните задачи:

1. Да се изяснят някои основни понятия като *родство*, *система на родство*, *система от названия за родство*;
2. Да се представи *класификация на видовете родство* с оглед на българската езикова действителност и целите на анализа;

3. Да се изясни значението на употребяваните термини *роднински названия* и *система от роднински названия* и какви са основанията да не се използва съчетанието *роднински термини*;

4. Да се определят единиците, които влизат в системата от роднински названия, и да се представи тяхната организация в нея;

5. Да се опишат РН като субординационна съвкупност от номинационни единици, които служат за общуване;

6. Да се анализира семантиката им;

7. Да се представят системните връзки в рамките на системата от роднински названия.

Първа глава е посветена на изясняване на теоретичните основи и методологията и на използвания терминологичен апарат. Методът, който се прилага, е компонентният анализ, а подходът е ономазиологичен. Представят се различни термини (семема; видове семи – архисема, диференциални и потенциални семи; видове семеми – реверсивна, нереверсивна и конверсивна), като някои от тях се дефинират тук за първи път.

Предвид спецификата на изследвания езиков материал и с оглед на компонентния анализ на РН във **Втора глава** се изяснява какво се разбира под *родство*, какви *видове родство* има, дефинират се работни понятия като *термин за родство* и *система за родство*.

В **Трета глава** се изяснява същността на РН и се посочва, че при подбора на езиковия материал като класифициращ е приет признакът <релационност>. РН са класифицирани по различни критерии, които са организирани спрямо системата, в рамките на която те се разглеждат. Затова на първо място те се анализират като единици от *езиковата система*, а на второ – като единици от *системата от РН*. Предвид разбирането, че тълковните речници са (друг) вид система, РН се разглеждат и като обект на описание в *лексикографските трудове*.

В **Четвърта глава** се прави семантична характеристика на изследваните единици. Анализът тук е структуриран според представената класификация на РН в **Трета глава** и то на няколко равнища в зависимост от типа единици:

а) РН, които назовават *един референт* (определен или неопределен) и

б) РН, които назовават *множество референти*, като това множество може да бъде *определено, двучленно* (при имената *dualia tantum*, напр. *съпрузи, годеници*), или *неопределено* (при имената *pluralia tantum*, напр. *деди*, и при езиковите единици

(включително и семемии) със събирателно значение, напр. *род, роднини*).

Като архисема при РН се определя признакът **«роднина»**, който от своя страна, може да се представи чрез признаците **«персоналност»** + **«родственост»** + **«съотносимост (релационност)»** + **«единичност»/«множественост»**, докато диференциалните семи, които са необходими и достатъчни за характеризиране на всяко РН в българския език, са **7: «пол», «поколение», «вид родство», «възраст», «посредничество»** (напр. при дефинирането на *вуйчо* участва РН *майка*), **«отстояние от Егото»** (напр. 1 стъпка при *Его – майка*) и още един, който се въвежда за първи път – **«темпоралност»** (напр. по време на сватбата и малко след нея – при *младоженец*). Очертава се изводът, че при т.нар. *прости, елементарни РН* за конкретно лице (напр. *брат, майка*) е необходимо да се отчита, че описваният субект се съотнася винаги към **едно Его** (има се предвид един референт или множество референти, разбирани като едно цяло), т.е. описваният субект никога не може да се съотнася към два субекта, които не са равноредни в системата за родство (например едновременно и към *родители*, и към *брат*).

Обосновава се защо единици като *съпрузи, годеници* са определени като самостоятелни лексеми (предвид не само семантиката, но и граматичната и словообразователната им специфика – те са неброими имена, а формалният показател за число в случая е **функционално преобразуван, трансформиран** в суфикс със значение ‘двойка лица (мъж и жена)’) и се посочва, че тяхна представителна форма е формата за множествено число.

Специално внимание е обърнато на семантичната категория **посесивност**, която се реализира при РН, като в случая изложението е структурирано стъпаловидно в зависимост от това дали РН са **същински имена** (т.е. съществителни), или са **несъщински имена** (т.е. *субстантивирани прилагателни* или *субстантивирани местоимения*), както и в зависимост от начина, по който е изразена посесивността (чрез *морфологични, словообразователни* или чрез *лексикално-синтактични средства*).

Навсякъде семантичната характеристика на отделните подгрупи РН е допълнена от описание и коментар на речниковото им представяне.

В **Заключението** се правят основно изводи за семантиката на РН и за тяхното лексикографско представяне. Компонентният анализ на РН показва, че те се характеризират с различни по тип семемии. *Реверсивните* и *нереверсивните семемии* се отнасят до системноезиковото равнище, на което се представя даден референт роднина, докато *конверсивните семемии* се отнасят до прагматиката на езиковия знак, защото дават сведения за отношението на говорещия или на адресата на съобщението към конкретната ситуация.

Анализът на РН в българския език с оглед на категорията посесивност и тяхното

представяне в лексикографските трудове предопределя множеството изводи, до които се стига в хода на изследването. Прегледът на тълковните речници показва, че не всички значения на словниковата единица принадлежат към лексикалносемантичното поле 'роднини'. Въпреки това има речникови статии, в които две или повече реверсивни семема, чрез които се дефинират различни референти, са съставна част от разглежданото поле. В повечето случаи е трудно да се определи коя е изходната, произвеждащата семема и коя е производната, а концепцията на речника определя принципа на подредба на значенията от лексикалносемантичното поле 'роднини'. Обикновено на първо място се поставя реверсивната семема, която е общоупотребима и с по-голяма фреквентност.

Разграничават се два вида речникови дефиниции – прости, които не включват свързващо лице, конектор (напр. при *майка*), и сложни, включващи конектор (напр. при *вуйна*).

Семантичният анализ на РН в българския език ги представя като езиковите единици със сложна, многопластова структура. Установява се, че семантичните особености на РН невинаги са представени пълно и последователно в тълковните речници. Ето защо, за да се избегне това, е необходимо да се изготви предварителна стратегия за тяхното лексикографско описание в зависимост от типа речник.

Анализът на РН показва, че повечето от тях принадлежат към домашната лексика. Названията с чужд произход са предимно необщоупотребими, като най-често те са заети от турски и гръцки език. Повечето производни имена са суфиксални образувания, значително по-малко са префиксалните (*прабаба*, *полубрат* и др.), конфиксалните деривати (*побратим*, *посестрима*), композитите (*младоженец*, *братовчед*, диал. *младожен* и др.) и субстантивирани образувания (*мамини*, *дъртите*, *младите*, *нашите* и др.). Интересна проява от гледна точка на словообразуването е създаването на мъжкородово съществително от женскородово (срв. *лелин* < *леля*).

Четири *Приложения*, поместени в края на труда (**1. Семантичен речник на елементарните и неелементарните роднински названия, назоваващи конкретни лица; 2. Примерни речникови статии на същински и несъщински роднински названия; 3. Примерен словник на едносъставни роднински названия на лица с кръвно родство и 4. Примерен словник на едносъставни роднински названия на лица с некръвно родство**), всъщност са естествено *продължение* и *обобщение* на изводите в предходната част на работата. Представени са модели за детайлно описание на РН. Така напр. се предлага неревърсивната семема да се посочва като

нюанс към реверсивната (изкл. правят *мама, татко* и др.), а конверсивната семема, традиционните и обратните обръщения – като *употреба* към реверсивната семема.

Въз основа на това изследване се оказва, че в българската система за родство конкретните референти, за които съществува поне една езикова единица, са 111.

Приложенията може да намерят реализация не само в лексикографски трудове, но и да бъдат използвани при разработване на различни изследвания (включително и съпоставителни), свързани с разглежданата проблематика.

Монографията е приета за печат като издание на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН от НС на 29.09.2016 г. (Протокол № 13).

Отделни аспекти на изследваната проблематика са разгледани в следните 10 публикации на Цветелина Георгиева:

- 5. За изразяване на посесивността при някои роднински названия в българския език с оглед на лексикографската практика.** – Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2015, т. 28, с. 139 – 173. София, АИ „Проф. Марин Дринов“. ISSN 0323-9934
- 11. Асиметрия в значенията при някои съществителни имена в българския език с оглед представянето им в лексикографските трудове.** – В: Слово и словесност. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова. София, ИК „Емас“, 2010, с. 68 – 76. ISBN 978-954-357-207-6
- 13. Названия на двойка лица (мъж и жена) и тяхното място в езиковата система и текста (в българския език в съпоставка с други езици).** – В: Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów Seria 13. Poznań, Wydawnictwo PTPN, 2012, s. 55 – 66. ISBN 978-83-7654-195-2
- 24. Роднинските имена в българския книжовен език с оглед на категорията посесивност.** – В: Сборник от международната конференция „Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки“ (Благоевград, 16 – 18.10.2014), Благоевград, УИ „Неофит Рилски“, 2015, с. 510 – 517. ISBN 978-954-680-976-6
- 25. Родството и родствената система на българите.** – В: Славянская культура в Европе – история, настоящее и будущее. Сборник материалов Международной научно-практической онлайн-конференции. Славянская культура в Европа – история, настоящее и будущее. (София – Москва, 2015) Сборник с материали от Международната научно-практическа онлайн-конференция. (София – Москва, 2015). София, Университет по библиотекознание и информационни технологии, Академия медиаиндустрии, 2015, с. 94 – 98. ISBN 978-5-902899-12-9; ISBN 978-619-185-158-4 <http://ipk.ru/video/ipk/sbornik.pdf>
- 26. Системата от роднински названия в българския език.** – Български език, 2015, кн. 2, с. 66 – 75. ISSN 0005-4283
- 27. За т.нар. „семантични особености“ при роднинските названия.** – В: Лексикографията в началото на XXI в. Доклади от Седмата международна конференция по лексикология и лексикография (София, 15 – 16 октомври 2015 г.). София, Изд. на БАН „Проф.

Марин Дринов“. 2016, с. 267 – 274. ISBN 978-954-322-875-1

28. **За някои изследвания върху роднинските названия в българския език с оглед на категорията посесивност.** – В: За словото – нови търсения и подходи. Сборник в чест на чл.-кор. проф. Ем. Пернишка. София, АИ „Проф. Марин Дринов“. 2015, с. 86 – 92. ISBN 978-954-322-835-5
31. **Цифровият код в речника *Българска семейно-родова лексика*.** – Български език, 2016, кн. 3, с. 97 – 108. ISSN 0005-4283
32. **Роднински названия и/или роднински термини.** – В: Езикът на науката и науката за езика. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова. София, 2016 (под печат)

II. РЕЧНИЦИ

2. **Речник на българския език, т. 14 (ПРЕЛЕТ – ПЯСЪЧНОЖЪЛТ).** София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2012. 1221 с. ISBN 978-954-322-543-9

Самостоятелно (189 стандартни страници): *пък¹ – пъстър* (с. 1138 – 1196)

В съавторство с Елена Кацкова-Михова (94 стандартни страници): *прябош – публицистка* (с. 1051 – 1082)

3. **Речник на българския език, т. 15 (Р).** София, Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015. 1602 с. ISBN 978-954-322-823-2

Самостоятелно (182 стандартни страници): *разпоредба¹ – разпротя се* (с. 646 – 672); *разтворен¹ – разтръгна* (с. 808 – 838); *раничко – рат* (с. 978 – 1006)

В съавторство с В. Стойкова (37 стандартни страници): *ромче¹ – роторен* (с. 1438 – 1455)

Общият брой на изработените стандартни страници в двата тома на академичния **Речник на българския език (т. 14 и т. 15)** е **502**. От тях **371** са авторски, а **131** – в съавторство. В статиите се описва граматичната, семантичната и функционалната специфика на множество думи – предимно съществителни (*пълнолуние, пълномощник, пънк, пързалка, разправия, разпределител¹ и разпределител², растение* и др.), прилагателни (*пълен¹, пълномощен, пъргав, пъстър, расов* и др.), наречия (*пълно, първо, раничко* и др.), междуметия (*пър* и др.), числителни (*първи*), а също и съюзи (*пък¹*), частици (*пък²*), глаголи (*пъля¹ и пъля², пързаям, разпростирам се, раста¹ и раста²* и др.). Представят се наложилите се омонимни отношения (напр. *пънка¹ и пънка²*; вж. и теоретичната

постановка, разгърната в публикация **20**). Разработени са статии както на общоупотребими думи (напр. *първи, пъргав, разпродажба, разтоварвам* и др.), така и на необщоупотребими (напр. на термини като *психомоторика, психопатия, псориазис, птеродактил, птозис, пълнозначен* и на диалектни думи като *пъкло, първен, пърлица, рапка* и др.). Представя се в пълнота фразеологията и колокациите на думи като *птица, птичи, пълен¹, първи*, както и произходът на чужди думи. Описани са части от думи като *прясно-, псевдо-, психо-, птице-, пълно-, ранно-* и др.

III. СТУДИИ

1. СТУДИИ В МЕЖДУНАРОДЕН СБОРНИК

А. В областта на *словообразуването (суфиксация)*

4. Нови суфиксални имена за лица в българския език. – В: Проблеми на неологията в славянските езици. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013, с. 33 – 76. ISBN 978-954-322-636-8

Обект на анализ в изследването са само мъжкородовите суфиксални имена за лица, които са създадени в българския език в края на ХХ и първото десетилетие на ХХІ в. Езиковият материал е ексцерпиран основно от двата неологични речника – *Речник на новите думи и значения в българския език* (РНД 2001) и *Речник на новите думи в българския език (от края на ХХ и първото десетилетие на ХХІ в.)* (РНД 2010), чиито автори са Ем. Пернишка, Д. Благоева и С. Колковска. За разкриване значението на разглежданите формации се съчетават някои положения от теорията за предикатно-аргументните структури, предимно при конструирането на словообразователните парафрази, и от ономаσιологичната теория на М. Докулил при разглеждане на ономаσιологичната структура на производните единици.

В първата част на студията неологизмите са анализирани с оглед на **словообразователните категории (СК)** и на **словообразователните модели**. Класифицирани са по групи, за всяка от които се предлага *обща словообразователна парафраза*. В рамките на отделните СК се отчита времето на поява на лексемите: от 1990 до 2000 год. – деривати, ексцерпирани от РНД 2001, от 2001 до 2010 год. –

деривати, ексцерпирани от РНД 2010. Въз основа на направената класификация и на *конкретните парафрази* се правят изводи за произвеждащите единици (в повечето случаи се извеждат схеми, по които се образуват неологизмите от съответната СК или група), посочват се някои особености на дериватите, свързани с тяхната структура и значение.

Във втората част на изследването информацията от направения анализ по категории се обобщава и разширява, като се предлага класификация на дериватите с оглед на **произвеждащата ги единица**.

Два от множеството изводите, до които се стига (някои онагледени и с диаграми), са: най-богата на деривати е СК *nomina agentis* (следвана от категориите *nomina possessiva* и *nomina experienter*); най-често мъжкородови имена за лица се създават със суфиксите **-ист/-онист** /28,4%/ и **-джий(а)/-[а]джий(а)** /26%/.

Б. В областта на лексикографията (диференциален речник)

6. Речник тезаурус без аналог в славистиката. – В: *Moderní slovanská lexikografie*. Praha, 2016 (под печат)

Това е първото цялостно представяне на труда *Българска семейно-родова лексика. Енциклопедичен речник* на Христо Холиолчев, Максим Младенов и Лилия Радева, в който всестранно, детайлно, интегрално и професионално е описана в максимална пълнота българската семейно-родова лексика – диалектна и наддиалектна (около 2400 заглавки). Въз основа на многоаспектен анализ се установява, че речникът, който съчетава признаци, характерни за тълковен, диалектен, етимологичен, словообразователен, морфемен и етнографски лексикографски труд, впечатлява не само с обема на включената лексика и 48-те си карти, които илюстрират географското разпространение на езиковите единици, но също така и с множество иновации – неконвенционален интегрален подход при представяне на названия на една неописана досега тематична група, който включва употребата на цифров код за лица роднини, допълнен със символи за определен (напр. възрастов) признак; йерархична подредба на значенията в структурата на речниковата статия, съобразена с въведения цифров код; представяне на названия на двойка лица (мъж и жена) *dualia tantum* като отделни заглавки; специфична индексация на заглавките; употреба на определени модели на

описание, в които намират място и хиперонимите; последователно представяне на посесивността, изразена чрез членувана или нечленувана форма на названието и др. Въз основа на анализа на езиковия материал се очертават някои тенденции в разволя на българския език.

2. СТУДИИ В РЕЦЕНЗИРАНО СПИСАНИЕ

А. В областта на *лексикографията* (тълковен речник), *семантиката*, *синтаксиса*, *граматиката* и *словообразуването*

4. За изразяване на посесивността при някои роднински названия в българския език с оглед на лексикографската практика. – Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2015, т. 28, с. 139 – 173. София, АИ „Проф. Марин Дринов“. ISSN 0323-9934

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. 1.). Обект на анализ е посесивността, изразена в българския език чрез два типа роднински названия (РН), и нейното представяне тълковните речници. Предвид различното лексикографско представяне на двата вида моносъставни единици студията е структурирана в две части: **същински роднински названия** (напр.: *майка*, *вуйчо*; *какичка* и др.) и **несъщински роднински названия** (напр.: *бабиното*; *чичови*; *къщниците*; *моят* и др.). Изложението в рамките на тези двете части е организирано с оглед на средствата, чрез които се изразява посесивността при РН: морфологични, словообразователни, лексикално-синтактични, като успоредно с това е проследено дали и как е представена посесивността при РН в речниците. Анализира се посесивната структура, респ. определя се посесумът и посесорът, посочва се каква референция носят тези имена към участниците в речевия акт. Оказва се, че от съществено значение е морфологичната специфика на наименованията (дали те са съществителни, или са субстантивирани прилагателни и субстантивирани местоимения), тяхната форма (членувана или нечленувана), начинът на тяхното образуване и синтактичната им функция и позиция в изречението. Прегледът на илюстративния материал в речниковите статии обикновено показва, че не се прави разлика между скритата и явната (изразена чрез полисъставна конструкция) посесивност. Изказва се мнение, че лексикографското описание на употребата на РН не е свързано с

изясняване смисъла на тълкуваната дума (заглавката) (това е направено още в началото, при дефиниране на инвариантното значение), а е свързано с функционирането на роднинското название в речта, с конкретното му приложение в текста. Описанието на употребата на РН всъщност има за цел да дефинира наличието на посесивно отношение, което предопределя присъствието в дефиницията на два компонента – посесор (**А**) и посесум (**В**). Така тълкуванието се измества в един по-конкретен план, при който важно е отношението между **А** и **В**.

IV. СТАТИИ

1. СТАТИИ В РЕФЕРИРАНО СПИСАНИЕ (БЪЛГАРСКО ИЛИ ЧУЖДО)

А. В областта на *словообразуването (префиксация), кодификацията (разделно/слято/полуслято писане, кавички, главни/малки букви), синтаксиса и лексикологията (синонимия)*

8. За употребите на нов тип деривати с *анти-* в българския език в началото на XXI в. – Slavia Meridionalis. Studia Slavica et Balcanica, 2009, № 9, s. 203 – 214. ISSN 1233-6178

Обект на внимание в настоящото изследване е **функционирането в текста** на производни единици, образувани с препозитивната морфема **анти-**, от типа *антистрес*, *антиБСП* и *антиКостов*, за които все още няма яснота по отношение начина на тяхното изписване. Въз основа на резултатите от проведен словообразователен анализ се предлагат правописни правила.

В статията първоначално се анализира начинът на образуване на подобни езикови единици и тяхната категориална характеристика. Последователно се разглеждат две групи производни: **1.** деривати, чийто пълнозначен компонент по форма е съществително нарицателно име (*антистрес*), и **2.** деривати, чийто пълнозначен компонент по форма е инициално съкращение (*антиСДС*) или съществително собствено име (*антиКостов*). Оказва се, че в зависимост от употребата им в текста дериватите от първия тип в едни случаи може да назовават референт (напр. *магнити* за *антистрес*), а в други да го характеризират (напр. *антистрес*, *антибръчкови* и

почистващи гелчета). Във втория случай дериватът по значение и функция се съотнася с друга част на речта, различна от тази на произвеждащата го единица, което е основание за извода, че с прибавянето на форманта към субстантивната основа се получава адектив. В този случай префиксоидът **анти-** е определен като конвертиращ формант. Дериватът следва непозната в българския език *транспонираща схема* Pref + субстантивна основа = адектив. Този нов за българския език словообразователен модел най-вероятно е зает от английския език. Посочват се основанията, поради които формации от типа *антистрес гелчета* се приемат за съчетания, а не за сложни думи.

Установява се, че по транспониращата схема се образуват и производни от втория посочен по-горе тип деривати.

След направения словообразователен анализ в статията се анализира и начинът на изписването на разглежданите формации. Идеята е чрез изведени правила да се внесе системност при тяхното представяне в писмени текстове. Отбелязва се също, че трябва да се прави разграничение между префиксоида **анти-** и езиковата единица **анти**, която е нова за граматичната ни система – във функция на съществително име, на прилагателно име, на наречие и на предлог. Разгледаните употреби на деривати с префиксоид **анти-** и на новата езикова единица **анти** са представени в две таблици.

Б. В областта на *словообразуването* (словообразуване по абривиатури, суфиксация; словообразователни категории) и *терминологията*

16. Словообразуване по инициални абривиатури I. – Български език, 2012, кн. 4, с. 29 – 42. ISSN 0005-4283

17. Словообразуване по инициални абривиатури II. – Български език, 2013, кн. 1, с. 73 – 92. ISSN 0005-4283

Изследването върху словообразуването по инициални абривиатури (ИА) е представено в две статии. В първата (**16.**) се анализират названия на лица, образувани по ИА като *седесар*, *кейфоровец* и др., като се доказва, че произвеждащата основа не е комплексът от сигли, графемното съчетание (СДС, КФОР), а т.нар. тук лексоид – изговорената ИА (т.е. [*седесе*], [*кейфор*]). Интересът е насочен към производни, които са както *непосредствено*, така и *опосредствено* мотивирани от изговорените ИА, т.е. към имена на лица от мъжки и от женски род.

В българския език съществителните от мъжки род, които са образувани по ИА, биват три типа: 1) названия на лица, получени чрез деривация (*вифаджия*, *натовец*); 2) названия на лица, получени чрез приспособяване на изговора на чуждоезиковата инициална абривиатура към българската морфологична система и по-точно към категорията на съществителното име (*джипи*, *пиар*), и 3) метонимични названия на лица по начални (първични) названия на отдели, служби и др. (*[веика]* < ВИК, *[отека]* < ОТК), като само от първите два типа имена е възможно образуването на деривати от категорията *nomina feminativa* (*пиарка* < *пиар*).

Изяснява се как ИА участват в деривационния акт. Посочват се приликите и разликите между произнасяната абривиатура и обикновения (традиционния) тип лексеми. След като се въвежда и се дефинира терминът **лексоид**, се подчертава, че той изпълнява функцията на субстантив. Този термин се разграничава от други – от *ИА* и от *комплекса от сигли* (графичния знак, буквения код). Предлага се производните единици да не се определят като отабривиатурни, а като **създадени по абривиатури**, тъй като *пълнозначният компонент* в деривата *съвпада с лексоида*, а не с комплекса от сигли. Самият процес се определя като **словообразуване по абривиатури**. Показателен в това отношение е и фактът, че при едно и също графемно съчетание (ГФР) именно лексоидът (*[гефере]* или *[гефеер]*) е този, който мотивира образуването на три различни деривата – *гефеерец*, *гефереец* и *геферианец*.

Създадените деривати от категорията *nomina personalia* се класифицират според тази теоретична постановка, т.е. според това от какви лексоиди са мотивирани – лексоиди от *буквени*, лексоиди от *звукови* или лексоиди от *буквено-звукови съкращения*. До средата на 80-те години на ХХ в. най-продуктивни при дериватите от категорията *nomina personalia* са словообразователните модели на: *-././ец*, *-ист* и *-ар*, докато след това – тези на *-././джи(я)*, *-././ец*, *-ар* и *-ист*. Дериватите от категорията *nomina feminativa* се образуват с помощта на суфикс *-к-* от *nomina personalia* (предлагат се и таблици с цифрово изражение). През втория период създадените деривати на *-././джи(я)* са 10 пъти повече в сравнение с предходния период, а словопроизводството на названия *nomina feminativa* е нараснало близо три пъти. Посочва се, че през последните 20 години образуването на инициални абривиатури е активен начин на номинация в българския език.

Втората част на изследването (17.) представлява детайлен структурен запис на дериватите, образувани по инициални абривиатури. Въз основа на предварително направен словообразователен и морфеман анализ в тази част общо 296 деривата (съществителни, прилагателни и глаголи), които са непосредствено или опосредствено

мотивирани от лексоид (**L**), се организират в словообразователни гнезда, като срещу всеки дериват (напр. *бонаджия* < [бон] БОП ‘Борба с организираната престъпност’) се посочва неговата конкретна и обобщаваща схема (съответно **L+a/джий*a** и (**L**)US*F). Описани са 69 словообразователни гнезда с връх лексоид. При определяне на мотивационното отношение особено при прилагателните имена се изхожда от значението, което те експлицират в текста. Схемите на дериватите са основа за множество изводи, свързани с моделите на образуването им, с иновативни моменти в деривацията (образуват се глаголи по 2 модела). Изследването допълва посоченото в академичната Граматика от 1983 г. с нови факти, които се отнасят до словообразователните възможности на *-ов*, *-ец*, *-ац* и *-ар*.

Обръща се внимание на лексикографското представяне на производни от лексоиди и се дават препоръки за тяхното описание.

В. В областта на *словообразуването* (суфиксация; словообразователни категории, словообразователни типове) и *лексикологията* (системни отношения)

18. Неологизми със суфикс -[а]джий(а) в българския език. – *Slavia Meridionalis. Studia Slavica et Balcanica*, 2013, № 13, s. 109 – 123. ISSN 1233-6178

В началото на изследването се прави преглед на научната литература, в която се отчита съществуването на чуждия по произход суфикс **-джия** и възможността с него да се образуват думи в българския език. За разлика от трудовете, в които се твърди, че суфиксът **-[а]джий(а)** се свързва само със субстантивни основи (в единични случаи се посочва и глаголна основа), тук се отбелязва, че се срещат, макар и по-рядко, и деривати с произвеждаща единица наречие (*гратисчия* ‘някой, който пътува или посещава нещо гратис, т.е. безплатно’, *скъпчия* ‘някой, който продава нещо или прави нещо (някаква услуга) скъпо’). Тук, за разлика от начина на представяне в някои трудове на наставката като **-джия** и дори **-джия**, се прави разграничение между отделните морфемни на този фонемни комплекс, т.е. изписва се като **-джий(а)**, и се отчита фактът, че ударението е присъщо само на лексикалната единица като цяло. Привеждат се примери, които оборват акцентното правило, дефинирано от някои учени, че в образуваните производни тази наставка винаги е под ударение, а при производните с разширен формант **-[а]джий(а)** ударението е върху основата (срв. обаче

шегаджия, компютърджия, форумджия и др.).

Деривационният анализ на новите названия на лица, образувани в българския език със суфикс **-[а]джий(а)**, показва, че неологизмите принадлежат към 5 словообразователни категории, като най-многобройни са названията от *nomina agentis*. Прави впечатление, че след 2001 г. няма създадени имена за лица от категориите *nomina disponentis* и *nomina patientis*. Въз основа на посочените парафрази се предлага и вътрешнокатегориално диференциране. Наличието на две семема при някои деривати налага условното им разграничаване чрез цифровите маркери (1) и (2), поставени след лексемата – срв. *рападжия* (1) ‘някой, който изпълнява рап(музика)’ (*nomina agentis*) и *рападжия* (2) ‘някой, който обича рап(музиката)’ (*nomina experiencer*).

Оказва се, че при новите деривати със суфикс **-[а]джий(а)** произвеждащата основа на повечето единици е с чужд произход. Успоредно с появата на нов семантизъм се образува и дериват с **-[а]джий(а)** (*пирамидаджия, купонджия*). Дериватите условно може да се разделят на 2 групи: 1) от обикновен (традиционен) тип, напр. *агиткаджия* < *агитка*; и 2) *сотаджия* < [cot] COT ‘Сигнално-охранителна техника’. При някои производни се установява наличие на прескок на една словообразователна стъпка.

В статията се посочва още в какви синонимни отношения влизат новите деривати. Налага се изводът, че през последните години се наблюдава процес на стилистична неутрализация на дериватите с формант **-[а]джий(а)**.

Г. В областта на *лексикологията* и *словообразуването* (суфиксация)

21. За суфикса -джий(а)/-чий(а) и образуванията с него съществителни имена в българския език. – Српски језик, 2014, № 19, с. 351 – 357. ISSN 0354-9259

Анализират се съществителните имена със суфикс **-джий(а)/-чий(а)** в българския език. Прави се разграничение между заемките с изглас на **-джия**, за които имаме данни от лексикографския труд на Н. Геров (XIX в.), и образуванията в домашни условия имена със същия завършек. Поставя се въпросът за състава на фонемния комплекс **-джия** и се предлага (с оглед на словообразуването) той да бъде представян като **-джий(а)/-чий(а)**, чрез което да се разграничи суфикс от окончание. Като иновация през последните 20 години може да се определи: 1) създаването на деривати, които смислово се съотнасят с атрибутивни съчетания, но в чиято формална структура се експлицира само един от

компонентите на произвеждащата единица; 2) създаването на деривати, в чиято формална структура произвеждащата единица присъства в съкратен вид.

Д. В областта на *терминологията* и *лексикологията* (системни отношения)

26. Системата от роднински названия в българския език. – Български език, 2015, кн. 2, с. 66 – 75. ISSN 0005-4283

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. 1.). В нея се дефинира терминологичното съчетание *система от роднински названия* и се изяснява каква е организацията, какво е структурирането на единиците в системата. Посочва се, че родствената система на българите намира езикова конкретизация в т.нар. *система от роднински названия (роднинска система)* и че едно лице се назовава с роднинско име *X* не по принцип, не в абсолютния смисъл на думата, а **единствено** по отношение на точно определено друго лице, което му е роднина. Елементите на роднинската система тук се представят като структура, организирана по два критерия: 1) вида родство (кръвно и некръвно и съответните подвидове) и 2) формата и разпространението на роднинските названия (едно- и многосъставни названия, като всяка група се състои от две подгрупи – общоупотребими и необщоупотребими).

Е. В областта на *лексикографията* (диференциален речник)

31. Цифровият код в речника *Българска семейно-родова лексика*. – Български език, 2016, кн. 3, с. 97 – 108. ISSN 0005-4283

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. 1.). Обект на анализ е цифровият код за определяне мястото на всеки кръвен или некръвен родственик в роднинската система, въведен в речника *Българска семейно-родова лексика* с автори Хр. Холиолчев, М. Младенов и Л. Радева. Конкретните лица са точно позиционирани чрез прости или сложни цифрови кодове. С нечетните цифри от 1 до 9 (т.нар. тук прости цифрови кодове) се обозначават субекти от мъжки пол: **1** – ‘баща’, **3** – ‘брат’, **5** – ‘син’, **7** – ‘съпруг’, **9** – ‘кум’, а с четните цифри – субекти от женски пол: **2** – ‘майка’, **4**

‘сестра’, **6** – ‘дъщеря’, **8** – ‘съпруга’. Тези цифри в различни комбинации, при това построени по модела „роднина на някого“, се използват за обозначаване на референти, за които съществуват наддиалектни и диалектни названия. Изчитането на цифрите става в посока от ляво на дясно. Така например с **32** се бележи ‘брат на майка’, т.е. *вуйчо*. Посочва се употребата и на други символи и комбинации (напр. чрез знак плюс „+“ в съчетание с цифри се представя двойка лица (напр. *съпрузи* /7+8/); в някои случаи към цифровия код са добавени и други знаци – например, ♦, +, - или !, което означава, че референтът (който се характеризира в посоченото значение) се различава по някакъв признак – семантичен или функционален от референта с цифров код без знака) и др.

Цифровото изражение на названията на лица роднини внася една допълнителна системност в *Речника*, в която се отразява стройна екстралингвистична организация.

Ж. В областта на *лексикографията* (тълковен и правописен речник), *граматиката, синтаксиса, лексикологията, фразеологията, словообразуването и кодификация*

29. **Езикови конструкции с интензифициращ характер от типа *сам-саменичък* – граматически проблеми.** – Български език, 2016, кн. 2, с. 68 – 80. ISSN 0005-4283

В статията се поставя въпросът за граматичната същност на конструкции от типа *сам-саменичък*, който е от значение и за тяхното еднотипно представяне в речниците и преди всичко в академичния *Речник на българския език*. Въз основа на прегледа на съществуващите различни мнения в българските научни и научноприложни трудове, както и на направения семантичен анализ, се приема, че това са устойчиви словосъчетания с интензифициращ характер, а не сложни думи или фразеологизми. Прави се предложение за тяхното представяне в тълковните речници. Предвид не само утвърдената практика, но и възприемането им като едно семантично цяло, словосъчетанията може да се пишат с **дълго тире**, т.е. *сам–саменичък* (това важи и за *важен–важен, шур–пошурял* и др.), като по този начин графичното оформяне ще служи за тяхното разграничаване от сложните думи, писани полуслято (с дефис), респ. конструкцията няма да подвежда читателя, че в речниковата статия на прилагателното **сам** е включена още една самостоятелна дума – сложното прилагателно *сам-саменичък*.

2. СТАТИИ В НЕРЕФЕРИРАНО СПИСАНИЕ (БЪЛГАРСКО ИЛИ ЧУЖДО)

А. В областта на *словообразуването*
(суфиксация; словообразователни категории)

19. За някои нови суфиксални имена за лица в българския език. – Вѣсник Днѣпропетровського унѣверситету, 2013, 11, Т. 21, с. 73 – 79. ISSN 9125 0912

Анализирани са близо 200 мъжкородови имена за лица, образувани с помощта на чужди суфикси, които са създадени през два периода – последните 10 г. на ХХ и първото десетилетие на ХХІ в. Като новост в статията се определя не само създаването на производни думи като краен резултат, но и появата на нови и активизацията на стари словообразователни средства.

Новите названия са характеризирани с оглед на словообразователните категории (СК) и на произвеждащите ги единици. В статията словообразователният формант (СФ) се определя като организираща единица на изследвания езиков материал, а анализът на имената на лица е структуриран по степен на продуктивност на суфиксите. Установява се, че най-продуктивни са формантите *-ист/-онист* и *-джий(а)/-[а]джий(а)*, като през изследваните двадесет години дериватите със СФ *-ист* са 43% от общия брой анализирани суфиксални имена и заемат първо място по многобройност сред тях, а тези с *-джий(а)/-[а]джий(а)* – 38%. Трябва да се отбележи, че за разлика от първия период, когато производните със СФ *-ист* отстъпват първенството на производните с *- джйй(а)/-[а]джйй(а)*, през втория период те са водещи. Като новост за българската суфиксална система може да се посочи и придобиването на словообразователни възможности на формантите *-[о]лог*, *-[о]ман* (за първия период) и *-фил* (за втория период). Прави впечатление, че новите названия са създадени основно от субстантивни основи. Значително по-малко са деадективните и девербативните деривати. Повечето неологизми формално се извеждат от еднословна произвеждаща единица, но има и такива, които по смисъл се съотнасят с атрибутивно съчетание (*антивирусолог* < *антивирусна* защита), но в чиято формална структура е експлициран само един от компонентите на произвеждащата единица. Формантите, с които се образуват такива деривати, са *-ист* и *-джйй(а)/-[а]джйй(а)*, *-[о]лог*. Като специфична особеност може да се посочи създаването на суфиксални имена на лица със СФ *-джйй(а)/-[а]джйй(а)* и *-фил*, при

които в словообразуването участва *съкратена* субстантивна основа (*еврофил* < *евро|интеграция*). образуването на суфиксални деривати с пълнозначна част компонент от мотивиращ композитум се определя като иновация за българския език.

Б. В областта на лексикографията (диференциален речник) и лексикологията

- 30. Словното богатство в Българска семейно-родова лексика. Енциклопедичен речник.** – Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2016, т. 29, с. 196– 206. София, АИ „Проф. Марин Дринов“. ISSN 0323-9934

Статията представя първия речник тезаурус в славянската лексикография, който реконструира езиковата картина на българските семейно-родови отношения. Включената в речника лексика – диалектна и наддиалектна (около 2400 заглавки) се интерпретира в статията като йерархична структура (с ядро и периферия) и се класифицира в 8 групи (с подгрупи): 1. Названия на семейно-родовата общност; 2. Названия на лица; 3. Названия на съществуване (живот, битност); 4. Названия на предмети; 5. Названия на събития, обреди и др.; 6. Названия на действия; 7. Названия на родствени отношения и 8. Названия на периоди от живота на човек. Установява се, че при представянето на езиковите единици е търсено мястото на всеки лексикалносемантичен вариант в своеобразния „роднински пъзел“, при което са отчетени различни фактори (йерархично и линейно позициониране с оглед на признаците възраст, социално положение и др.; узуална и незузална принадлежност; териториална, функционална, стилистична и хронологична определеност; емоционална оценъчност и др.).

В. В областта на лексикографията (двуезичен речник)

- 33. Česko-bulharský slovník a bulharsko-česky tematický slovník s úkoly na prosvičování slovní zásoby. Lexikální minimum ke závěrečné zkouše и Česko-bulharský právnícký slovník на Елена Крейчова.** – Българска реч, 2016, бр. 3, с. 106 – 110. ISSN 1310-733X

Представя се първият чешко-български и българско-чешки речник,

предназначен за студенти българисти, в който лексиката е организирана тематично и е използван новаторски подход – материалът от двете относително самостоятелни части, които са почти идентични, се комбинира с трета част – практически задачи за упражнения. Анализира се макро- и микроструктурата на речника.

3. СТАТИИ В МЕЖДУНАРОДЕН СБОРНИК

А. В областта на *семантиката, граматиката (морфология), терминологията и лексикографията*

11. Асиметрия в значенията при някои съществителни имена в българския език с оглед представянето им в лексикографските трудове. – В: Слово и словесност. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова. София, ИК „Емас“, 2010, с. 68 – 76. ISBN 978-954-357-207-6

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. 1.). Като се следва подходът от значение към формата в статията се разглеждат *граматичната същност* на съществителни от типа *съпрузи, младоженци*, които назовават двойка лица (мъж и жена), възприемани като едно цяло. Установява се, че до този момент те не са били обект на анализ в българските граматики, а в лексикографските трудове са отразени в речниковата статия на „съответните“ съществителни от м.р., макар че се наблюдава **асиметричност в значенията** им. За разлика от Ст. Буров, който определя *годеници, любовници* и под. като „форми за множ. ч., ... [които] са *pluralia tantum*“, тук се доказва, че тези единици са самостоятелни лексеми, различни от формите за множествено число на „съответните“ съществителни в м.р., и че се характеризират с признаците **количествена определеност, неброимост и делимост**. Определят се като названия ***dualia tantum***.

Въз основа на използвания подход и детайлен анализ на граматическата им същност и лексикографското им описание се стига до заключението, че тези названия трябва да бъдат представени като отделни заглавки в тълковните речници.

Б. В областта на *словообразуването* (суфиксация)
и *лексикографията* (речник на неологизмите)

15. За някои неологизми от областта на изкуството в края на ХХ и началото на ХХІ век (върху материал от българския и чешкия език). – В: *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český. Praha, Karolinum, 2012, s. 475 – 480. ISBN 978-80-246-2121-0*

Анализирант се новите лексеми в областта на изкуството, поместени в неологичните речници на два славянски езика – български и чешки. Установява се сходно количествено обогатяване с неологизми (около 230 за всеки език), като най-голям е делът на съществителните имена. Наблюдава се интензивно словопроизводство на имена на лица жени, като в българския език (БЕ) този процес е сравнително по-силно изявен. Най-продуктивен при образуване на феминалните названия е формантът *-к(а)//-k(a)*, а при имена на лица мъже е *-джи(я)//-а-джи(я)* за БЕ и *-ista* за чешкия език (ЧЕ). Обогатяването на лексиката в областта на изкуството в края на ХХ в. става главно чрез композитообразуване (значително по-слабо развито в ЧЕ в сравнение с това в БЕ), чрез суфиксална деривация и чрез заемане (предимно от английския език). Установява се, че универбизацията е по-активен словообразователен начин в ЧЕ.

Предлагат се различни схеми с количествени измерения: неологизмите според принадлежността им към дадена част на речта; обобщено представяне на названия на лица и група лица спрямо общия брой нови съществителни имена от областта на изкуството; видове неологизми (заемки, композити, неосемантизми, деривати). Оказва се, че и в двата езика значително по-малко са семантичните деривати.

Въз основа на наблюденията върху новата лексика в областта на изкуството може да се посочи, че в процеса на глобализация в българската и чешката езикова система настъпилите промени илюстрират борбата между тенденцията към интернационализация и тенденцията към автохтонизация. Като запазват своята специфика, двата езика показват сходство в словообразователните процеси и се вписват в глоболизиращото се европейско езиково пространство.

В. В областта на *семантиката, граматиката (морфология), терминологията и лексикографията*

- 12. За някои съществителни *pluralia tantum* и тяхното представяне в еднотомен речник.** – В: Езиковедски изследвания в чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2011, с. 542 – 550. ISBN 978-954-322-430-2

В статията се съпоставя начинът на лексикографско представяне на названията на национални, етнически, политически, социални, етнографски и религиозни групи в *Българския тълковен речник* от 1976 г. и в неговото допълнено и преработено от Д. Попов издание *Български тълковен речник* от 1999 г. Проследяват се настъпилите промени в посока представяне на тези названия с основна форма формата за мн.ч., което от своя страна внася изменение в словника на новото издание. Изказва се несъгласие с постановката, че *черкезин* и *черкезка* са форми на *черкези*, тъй като се приема, че названията на национални, етнически, политически, социални, етнографски и религиозни групи са *pluralia tantum*. В този смисъл подобна заглавка (напр. *черкези* ‘кавказка народност...’) няма форма за единствено число, защото и от граматическа, и от семантична гледна точка е несъотносима със съществително в ед.ч. Посочват се причините, поради които имената *pluralia tantum* може да бъдат включвани като самостоятелни заглавки в словника на еднотомен тълковен речник, а при лексикографското им описание – да не се смесват с формите на отделния представител на общността (неброимост/броимост, дефективна/редовна парадигма, неразделно/разделно множество и др.). Предлага се нова структура на речниковата статия и се изказва мнение за еднотипно представяне на подобни езикови единици в лексикографските трудове.

Г. В областта на *лексикологията и семантиката*

- 28. За някои изследвания върху роднинските названия в българския език с оглед на категорията *посесивност*.** – В: За словото – нови търсения и подходи. Сборник в чест на чл.-кор. проф. Ем. Пернишка. София, АИ „Проф. Марин Дринов“. 2015, с. 86 – 92. ISBN 978-954-322-835-5

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. **1.**). Представят се някои езиковедски изследвания, които имат пряка или косвена връзка с роднинските названия (РН) в българския книжовен език с оглед на категорията посесивност. От направения преглед може да се обобщи следното: когато се говори за посесивни отношения или за релационни имена обикновено се посочват като класически пример роднинските названия. Освен това се наблюдава припокриване между понятията посесивност и относителност. В повечето изследвания вниманието е насочено към посесивната фраза, изградена от членувани и нечленувани форми на РН в съчетание с притежателно местоимение, като в последно време нараства интересът към посесивните отношения, изразени чрез една-единствена дума – членувано роднинско название и нечленувано роднинско название. Направените коментари в хода на изложението показват, че съществуват нерешени въпроси, чийто отговор предстои да бъде намерен.

Д. В областта на *терминологията* и *лексикологията*

32. Роднински названия и/или роднински термини. – В: Езикът на науката и науката за езика. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова. София, 2016 (под печат)

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. **1.**). Обект на анализ в статията са две терминологични съчетания: **роднински названия** и **роднински термини**, които се използват като синонимни в наши (и в чужди) научни текстове. Тези съчетания се отнасят до названията (включително и диалектни) на лица роднини, без да се уточнява какво съдържание се влага в тях. Изказва се мнение, че езикови единици като *баща*, *дядо*, *дъщеря*, *снаха*, *учинайка*, *калеко* и др. не може да се определят като термини (идеални или реални), тъй като не отговарят на изискванията на теорията на терминологията. Прави се обосновка защо за единици от естествения език трябва да се употребява терминологичното съчетание **роднински названия**, а за единици от универсален изкуствен език трябва да се употребява терминологичното съчетание **роднински термини**. Посочва се, че в областта на етнологията и етнографията, както и на съвременната лексикография, са правени съзнателни опити да се създадат **неезикови знаци** (*символни единици* – буквени, цифрови или съчетания от цифри и знаци), които да имат универсален (междуетиков) характер и да отговарят на определени стандарти. Именно те биват наречени тук *идеални термини*. В

статията се предлага, ако въобще се говори за **роднински термини**, това съчетание да се използва за назоваване на *символни единици* от подобен универсален изкуствен език. За разлика от идеалните термини за представяне на лица роднини **роднинските названия** са част от основния речников фонд на всеки естествен език. Те **не** възникват изкуствено в определена професионална област и изначално **не** принадлежат към дадена терминологична система, респективно не са достояние единствено на специалистите, докато, единиците от универсалния изкуствен език, веднъж зададени, може да се декодират описателно и да се представят чрез езикови единици от различни естествени езици.

4. ПУБЛИКУВАНИ ДОКЛАДИ

4.1. В СБОРНИЦИ ОТ МЕЖДУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЯ

А. В областта на *словообразуването* (*префиксация*) и *лексикографията*

7. Функционална и семантична характеристика на препозитивния именен формант *екс-* с оглед на лексикографското му представяне в българския език. – В: Българската и словашката лексикография в обединена Европа. Велико Търново, „Знак ’94“, 2009, с. 119 – 126. ISBN 978-80-969992-4-8; EAN 9788096999248; ISBN 978-954-8709-94-1

Препозитивният именен формант *екс-* е сред проблемните компоненти, тъй като съществува колебание при определяне на неговата словообразователна същност (дали е префикс, префиксоид или първа съставна част). Въз основа на аргументи, изложени в предишни публикации на Цв. Георгиева, и тук *екс-* се представя като *префиксоид*. Като се разграничава функция от значение на форманта специално внимание е отделено на конвертиращата функция на *екс-* (т.е. прибавянето на препозитивната морфема предизвиква промяна на категориалната характеристика на производната дума спрямо тази на произвеждащата основа, напр. при названия на нелица като *екс-СССР републики*), а също и на случаи, в които *екс-* формално се присъединява към съществително или прилагателно име, но всъщност семантично се отнася към многолексемно название (напр. *екслидърът на СДС*, *ексземеделски министър*). В

изготвената примерна речникова статия на форманта освен значението ‘бивш’ се посочва и неговата словообразователна функция. Той служи: **I.** За образуване на съществителни 1. от други съществителни: а. за лице (*ексбалерина*); б. за държава (*екс-СССР*); 2. в сложни названия: а. за лице (*екслидер на СДС*) и **II.** За образуване на прилагателни: 1. в сложни названия (*ексземеделски министър*); 2. от съществителни (*екс-ГДР граждани*).

Б. В областта на *словообразуването* (префиксация),
лексикологията (омонимия) и *лексикографията*

9. За някои препозитивни именни форманти като лексикографски проблем. – В: Словообразуване и лексикология. Доклади от X Международна конференция на Комисията по славянско словообразуване при Международния комитет на славистите. (София, 1 – 6 октомври, 2007). София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2009, с. 290 – 296. ISBN 978-954-07-2828-5

Въз основа предишни изследвания на Цв. Георгиева в областта на словообразуването, в които се прави разграничение между видовете препозитивни форманти, се предлага модел за речникова статия на префикси и префиксоиди, по който те еднотипно да се представят. Той включва информация за вида на препозитивния компонент и за лексикални единици, които се образуват с него, за семантика на форманта, както и за езиковите единици, с които това се илюстрира. Предлагат се и примерни речникови статии на префиксоида *вище-* и на префикса *под*₋₁. Поставя се проблемът за омонимията при формантите (*под*₋₁ и *под*₋₂), за промяна на някои речникови статии, в които словообразователната функционалност на препозитивния формант е илюстрирана и с конфиксални деривати (срв. *антирелигиозен* в статията на *анти-*), както и за възможността с препозитивен елемент да се образуват транспозиции – деривати, чиято категориална характеристика е различна от тази на произвеждащата единица (напр. *анти-НАТО* демонстрация, *анти-Буш* кампания).

В. В областта на *семантиката*, *словообразуването* (суфиксация),
граматиката (морфология), *терминологията* и *лексикографията*

13. Названия на двойка лица (мъж и жена) и тяхното място в езиковата система и

текста (в българския език в съпоставка с други езици). – В: Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów Seria 13. Poznań, Wydawnictwo PTPN, 2012, s. 55 – 66. ISBN 978-83-7654-195-2

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. 1.). *От гледна точка на словообразуването* се анализират два типа названия в българския език, с които се назовава двойка лица (мъж и жена), възприемани като едно цяло, определени тук като **dualia tantum**: 1. тип – *съпрузи, годеници*; 2. тип – *старите, влюбените*. Прави се разграничение между единиците, с които се назовава количествено определено множество (**B.**) – двойка лица (мъж и жена, обикновено съпруг и съпруга), и единиците, с които се назовава количествено неопределено множество (**A.**), чийто състав е еднороден (включва само названия на лица мъже). Посочва се, че в семантичния пълнеж на единиците от множество **B.** има елемент, който липсва при единиците от множество **A.**, което е основание да се подложи на ревизия „формообразуващата роля“ на флексията и постфикса при названията *dualia tantum*. Имената от множество **B.** назовават най-общо казано една двойка лица (*мъж + жена*) и всяка такава двойка се характеризира със задължителния признак <двойка лица, които са в някакви отношения (*съпругески и др.) един спрямо друг*>. Доказва се, че тези думи са производни лексеми и че формалният показател за число (*-и, -ове, -ите*) в случая е **функционално преобразуван, трансформиран** в суфикс със значение ‘двойка лица (мъж и жена)’. Тогава може да се твърди, че имената от двете анализирани групи са производни думи с парафраза: ‘двойка лица, която се състои от мъж и жена, свързани в някакви отношения’. Единици като *съпрузи, младоженци* и под. се определят като производни думи, които са резултат от едновременното действие на два процеса: многословната номинационна единица се компресира до еднословна и се подлага на суфиксация.

Г. В областта на *лексикологията* (синонимия, хиперонимия),
лексикографията и *корпусния подход*

34. Bulgarian National Corpus and its application in the Bulgarian academic lexicography. – Prace filologiczne, 2012, tom LXIII, Warszawa, s. 147 – 153. ISSN 0138-0567 (в съавторство с Д. Благоева, С. Колковска, Н. Костова)

Представят се резултатите от използването на *Българския национален корпус* на различни етапи от лексикографската работа и по-конкретно при изготвянето на многотомния *Речник на българския език*: съставяне на словник, определяне на системните връзки на думите (синонимни и хиперонимни), уточняване на квалификатори на тълкуваните думи като *Рядко*, *Остар.* и др.; извличане на колокации и на илюстративен материал.

Д. В областта на *словообразуването* (*суфиксация; словообразователни категории*)

35. За някои нови суфиксални имена за лица в българския език. – В: Лексико-грамматическите иновации в современных славянских языках. VI Международной научной конференции „Лексико-грамматические иновации в современных славянских языках“ (18 – 19 апреля 2013 г.). Днепропетровск, „Нова Идеология“, 2013, с. 62 – 64. ISBN 978-617-7068-08-1 (Статията представлява съкратен вариант на публикацията **19.**)

Е. В областта на *семантиката, лексикологията* (*омонимия, синонимия*), *словообразуването* (*суфиксация*) и *лексикографията* (*тълковен речник*)

20. Лексикографски портрет на думите със словообразователен връх *пънка* в многотомния „Речник на българския език“. – В: 70 години българска академична лексикография. Доклади от Шестата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология, София, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН, 24 – 25 октомври, 2012 г. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013, с. 185 – 194. ISBN 978-954-322-578-1

Обект на анализ са думите със словообразователен връх *пънка*, които са част от словника на Цв. Георгиева в том 14. на *Речника на българския език* (РБЕ). Посочват се основанията, поради които се предлага техните речникови статии да бъдат описани по нов, по-различен начин в *Речника* (томът е публикуван през 2014 г.). Ако се

следваше традицията от предишните речници, в РБЕ лексемата *пъпка* можеше да се представи като многозначна дума (с 6 значения и 2 нюанса). Решението обаче е друго. Предлага се определяне на омонимична двойка *пъпка*¹ (отнасяща се до растение) и *пъпка*² (отнасяща се до образуване, подутина върху кожата на човек, животно) не е само заради наличието на разкъсана семантична връзка между някои от значенията, но и предвид други два критерия: 1) наличие на синоними към отделните омоними, които са без синонимична връзка помежду си; и 2) наличие на производни думи, които са различни по структура и семантика. Определянето на два омонима води и до обособяване на фразеологичен блок към всяка речникова статия на всеки член на омонимната двойка.

Ж. В областта на *неологията* (морфологична адаптация и адаптация на новите чужди думи) и *лексикографията* (речник на неологизмите)

23. Нова лексика в областта на спорта. – В: Sborník k 100. výročiu od narodenia Štefana Peciara. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2014, s. 404 – 417. ISBN 978-80-224-1416-6

Обект на изследване е лексиката от областта на спорта, отразена в *Речника на новите думи в българския език* от 2010 г. и с автори Ем. Пернишка, Д. Благоева и С. Колковска, и по-специално 137 заемки съществителни имена. Те са представени в следните тематични групи: 1) видове спорт, спортни дисциплини и под., 2) спортни уреди, приспособления или съоръжения, 3) лица или група лица, които извършват спортна дейност и 4) места, където се спортува. Първоначално се изследва *морфологичното адаптиране* на заемките към категориите род, число и определеност, след което се разглежда тяхната *асимиляция* (има се предвид превръщането на заемките в произвеждащи основи на нови думи). Установява се, че асимиляцията става посредством форманти (префикси и суфикси), които отдавна съществуват в езика ни. По-рядко заемките участват като съставна част на нова сложна дума, в която другият компонент обикновено е неизконен, но е усвоен в българския език като самостоятелна лексема и не се разпознава като чужд. Най-голяма словообразователна активност при създаването на нови съществителни имена от м.р., названия на лица, проявява суфиксът от чужд произход *-ист*, докато паралелните им названия от ж.р. се образуват най-често

със суфикс *-к(а)*. Обикновено чужди съществителни имена са връх на словообразователно гнездо от два члена, като производната най-често е субстантив (по-рядко в гнездото има производни от различни морфологични категории – съществителни и прилагателни, рядко глаголи). Посочват се и някои особености на лексикографското представяне на неологизмите.

3. В областта на *семантиката*

24. Роднинските имена в българския книжовен език с оглед на категорията посесивност. – В: Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки. Сборник с доклади от международната конференция по повод 20-годишнината от създаването на специалност *Славянска филология* (16 – 18 октомври 2014 г., Благоевград). Благоевград, УИ „Неофит Рилски“, 2015, с. 510 – 517. ISBN 978-954-680-976-6

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. 1.). В статията се анализират посесивните отношения, които се реализират на равнище текст само чрез една-единствена (моносъставна) именна единица – роднинско название (РН). Работата е структурирана в две части – *същински* РН (нечленувани, напр.: *Майка говори по телефона*; членувани, напр.: *Синът ще следва медицина*; РН в звателна форма, напр.: – *Ела, бабче!* или – *Ела, баба, да те обуя!*) и *несъщински* РН (субстантивирани прилагателни, напр.: – *Голям майстор си, вуйчовото!*; *Кога ще дойдат мамини?*; субстантивирани (притежателни и възвратни притежателни) местоимения, напр.: – *Моят никак не слуша*; *Той се завърна при своите*). В хода на изследването се определят посесумът и посесорът при всеки тип РН. Установява се, че особеностите на разглежданите наименования (същински и несъщински съществителни), тяхната форма (членувана или нечленувана), синтактичната им функция и позиция в изречението са от съществено значение за определяне на посесивността. В проучването се прави разграничение между елиптични и обратни обръщения и се стигна до заключението, че в някои случаи може да има нулево означение на посесора (при повечето модели със същински РН), а в други – нулево означение на посесума (при обратните обръщения и при модели с несъщински РН). Установява се, че едносъставните обръщения в българския език, чрез които се

изразяват роднински отношения, са три типа: традиционни (същински РН в звателна форма), обратни (същински РН в звателна, именителна или дателна форма) и елиптични (несъщински РН, представени от субстантивирани прилагателни).

И. В областта на *терминология* и *семантиката*

25. Родството и родствената система на българите. – В: Славянская культура в Европе – история, настоящее и будущее. Сборник материалов Международной научно-практической онлайн-конференции. Славянската култура в Европа – история, настояще и бъдеще. (София – Москва, 2015) Сборник с материали от Международната научно-практическа онлайн-конференция. (София – Москва, 2015). София, Университет по библиотекознание и информационни технологии, Академия медиаиндустрии, 2015, с. 94 – 98. ISBN 978-5-902899-12-9; ISBN 978-619-185-158-4 <http://ipk.ru/video/ipk/sbornik.pdf>

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. **1.**). Статията има за цел да представи с какво съдържание се употребява терминът родство в българските лингвистични текстове, какви видове родство съществуват и какъв терминологичен апарат се използва. Дефинират се работни понятия.

Посочва се, че обикновено в лингвистичните изследвания (включително и в българските) не се уточнява какъв смисъл е вложен при употребата на термина родство. В някои текстове този термин се използва в неговия тесен смисъл (за връзките, отношенията между хора по кръвна линия), а в други – в неговия широк смисъл (освен за връзките, отношенията по кръвна линия, и за връзките, отношенията между хора, които нямат общ произход).

Установява се, че в българската научна литература се говори освен за *кръвно* и *некръвно родство* още и за *брачно родство*, *родство по сватовство*, *кумство*, *осиновяване*, *побратимство*, *родство по бащина* или *по майчина линия*, *родство по пряка* или *по сребрена линия*, *вертикално* и *хоризонтално родство*, *духовно родство*, *символично родство*, *фиктивно родство*, *ритуално родство*, *псевдородство* и др., както и че съществува различна интерпретация за *кумството*, *кръстничеството* и *млечното родство* като видове родство.

С оглед на **лексикалната семантика** на роднинските названия и по-конкретно – на един от диференциалните признаци при тях (*тип родство*), се приема, че терминът

родство се явява **надреден** по отношение на съчетания *кръвно родство* и *некръвно родство* и се предлага видовете родства, които са характерни за българската общност, да бъдат *класифицирани* и *дефинирани* в тези две основни групи. **Кръвното родство** бива представено тук чрез два основни вида: *родство по права линия* (*низходящо* и *възходящо*) и *родство по сребрена линия*. **Некръвното родство** също бива представено чрез два основни вида: *родство по сватовство* [с конкретизация *родство по мъжка линия* и *родство по женска линия* за отношения, връзки между хора от рода съответно на мъжа (съпруга) и на жената (съпругата)] и *ритуално родство* (*кумство*, *кръстничество*, *осиновяване*, *побратимство*, *млечно родство*).

Термините са анализирани от гледна точка на техния лексикален състав (те биват *едносъставни* и *многосъставни* названия), както и на възможността между тях да съществува корелация (открива се *насрещна съотносимост*, *йерархичност* или *равнопоставеност*).

Предвид направената класификация на термините за видовете родство и тяхното дефиниране се предлагат още няколко определения на работните понятия **номенклатура на родствените отношения**, **термин на родство** и **система на родството** (**родствена система**). Установява се, че в областта на българската лексикология (за разлика от етимологията, диалектологията и етнолингвистиката) не са много текстовете, в които тази родствена система и самите роднински названия са обект на по-задълбочен анализ, и се посочва, че те може да бъдат обект на по-обстойно изследване от семантична и от лексикографска гледна точка.

Й. В областта на *семантиката*, *лексикологията* и *лексикографията*

27. За т.нар. „семантични особености“ при роднинските названия. – В: Лексикографията в началото на XXI в. Доклади от Седмата международна конференция по лексикология и лексикография (София, 15 – 16 октомври 2015 г.). София, Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016, с. 267 – 274. ISBN 978-954-322-875-1

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. **1.**). Оспорват се някои постановки, изложени от А. И. Моисеев в една негова статия, основна сред които е липсата на разграничение между „семантичната структура“ на роднинските названия

(РН) и „системните отношения“, съществуващи между тях. Предлага се по-различна трактовка на „семантичните особености“ при РН. Под семантична се разбира такава структура, свързана, от една страна, със семите, които изграждат семемата, и от друга страна – със семантичната структура на думата. В резултат на извършения анализ се определя интегралната сема (**архисемата**) на РН – *роднина*, която може да се представи чрез признаците *персоналност + родственост + съотносимост (реляционност) + единичност/множественост*. Посочват се **само 7 необходими и достатъчни диференциални признака** за характеризирание на всяко едно РН в българския език, *включително и диалектни лексеми* (като цяло общият брой на назованите референти е над **100**, докато самият брой на анализирани езикови единици – около 1200; за сравнение – други изследователи посочват **10 необходими и достатъчни диференциални признака** и то върху **51 общоупотребими названия**, като отбелязват, че и без това нелека, задачата при определянето им ще се усложни с увеличаването на броя на РН и броя на използваните различителни признаци). Това са признаците *пол, поколение, вид родство, възраст, посредничество, отстояние от Егото и темпоралност*. Отбелязва се наличието на многозначност, възможността някои езикови единици, с които се назовават кръвни роднини да се употребяват като названия на некръвни роднини, наличието при някои названия на скрита посесивност и др.

2. В СБОРНИЦИ ОТ НАЦИОНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЯ

А. В областта на *лексикографията (тълковен речник)*,
лексикологията (омонимия), *словообразуването (конфиксация, композиция)* и
граматиката (морфология)

10. Лексикографско представяне на езикови единици със словообразователен компонент *транс-*. – В: Лексикографията в европейското културно пространство. Материали от Петата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология, София, 19 – 20 октомври 2009 г. Велико Търново, ИК „Знак ’94“, 2010, с. 126 – 136. ISBN 978-954-8305-10-5

Направен е преглед на представянето на лексикографски единици, които съдържат в структурата си компонента *транс-*. Поставя се теоретичният въпрос (и с

оглед на лексикографското описание) дали лексеми като *трансетнически*, *транспазарен*, *трансдисциплинарен* трябва да се определят като композити, след като се синонимизират с конфиксните прилагателни *междуетнически*, *междупазарен*, *междудисциплинарен*. В резултат от прегледа на различни по вид речници се установява, че обикновено в тях (с едно изключение) не се споменава за словообразуващата функция на *транс-* в изграждането на новите единици. Лексикографите определят на морфологично равнище *транс-* като представка или като „първа съставна част на сложни думи“ и нерядко в речниковата статия на *транс-* не се отчита фактът дали компонентът има словообразуваща функция с всички посочени значения, или е само структурен елемент в състава на заемка (*транслитерация*), дали сам участва в словопроизводството или в съчетание с други елементи (*трансатлантически*). Посочват се няколко проблема: 1) как да се определи кой структурен компонент е префикс и кой – коренна морфема; 2) как да се изведат значенията и кои от тях трябва да намерят място в речниковата статия на един словообразователен компонент. Изготвеният анализ е опит да се разрешат набелязаните проблеми. Новост е предложеното разграничение между **транс-** като префикс с локативно и с релационно значение (*транснационален*) и **транс-(-транс)** като коренна морфема (*трансмюзика*, „*Бултранс*“).

Б. В областта на *словообразуването* (словообразуване по абривиатури, асоциативно словообразуване) и *лексикографията*

22. За гербера и герберите. – В: Езикът във времето и пространството. Материали от Единадесетата конференция по социолингвистика (София, 26 – 27 октомври 2012 г.), посветена на 100-годишнината от рождението на проф. Стойко Стойков. София, Международно социолингвистическо дружество, Велико Търново, ИК „Знак ’94“, 2014, с. 123 – 126. ISBN 1314-5401

Целта е да се определи начинът на образуване на лексикалните единици *гербер*, *герберка*, *герберство*, *герберски*, *антигерберски*, *прогерберски*, *антигербер*, *ексгербер* и *антигерберизъм*, както и някои особености в семантиката и в лексикографското им представяне. Някои езиковеди приемат, че лексемата *гербер* е дериват, образуван по абривиатура от [*герб*] < ГЕРБ. В настоящото изследване въз основа на направените проучвания за времето и начина на поява на това название за лице се приема друга

теза, а именно: в появата на *гербер* като название на членове или привърженици на партия ГЕРБ стои формалната аналогия с популярното в българския език име на растението *Gerbera jamesonii* (*гербер*), а завършекът *-ер* вторично може да се разглежда като *афикс* (в подкрепа на това са екстралингвистичните фактори – въпреки че на учредителното събрание на политическата партия ГЕРБ има букети с гербери, което говори за явно търсен ефект, за назоваване на членовете и привържениците на тази партия първоначално се използва дериватът *гербист*; по-късно възниква названието за лице *гербер*). Това дава основание да се приеме, че названието *гербер* не е резултат от морфологично, а от асоциативно словообразуване, проява е на езикова игра. В този смисъл *гербер* и *гербист*, *гербаджия*, *гербовак* може да се приемат за лексеми, които са резултат от различни деривационни процеси (асоциативно и морфологично словообразуване). Това води до обособяване на две словообразователни гнезда, чиито деривати по различни пътища имат семантична връзка с названието на политическата партия ГЕРБ – Граждани за европейско развитие на България: едното – с връх [*герб*], а другото – с връх *гербер* (и вторично съотнасяне с [*герб*]). В статията се посочват някои наблюдения върху лексикографското представяне на думите от двете словообразователни гнезда. Изказва се мнение, че при тълкуването на речниковата единица *герберски* именно парафразата дава информация за произвеждащата единица – възможно е прилагателното да е мотивирано в някои случаи от *гербер*, но в други (като например при *герберски кмет*) – от [*герб*].

В. В областта на *словообразуването* (словообразуване по абривиатури)

14. Инициалната абривиатура и мотивиращата единица. – Във: Време и история в славянските езици, литератури и култури. Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения, 19 – 21 април 2012. Том I. Езикознание. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2012, с. 353 – 359. ISBN 978-954-07-3457-6

В статията въз основа на „реконструкция“ на деривационния акт се съпоставят две единици – произвеждащата и производната, и се описват отношенията между тях. Застъпва се тезата, че при деривати от типа *бесепар*, *бетеанец*, *седесар*, *кейфоровец*, *натовец* и др. произвеждащата единица не е **комплексът от сигли** (т.е. графичната цялост от букви или още инициалната абривиатура (ИА), напр. БСП, БТА, СДС, КФОР, НАТО), тъй като той не съвпада с пълнозначната част на деривата, а т.нар. тук **лексоид**

(т.е. произнесеният (но не и графичен) комплекс от сигли, онази *особена езикова единица*, която по подобие на традиционните лексеми има собствено ударение и граматична оформеност и е с характеристиката на субстантив; именно тя има потенциала да бъде мотивираща по отношение на друга единица, срв. съответно [бесене], [бетеа], [седесе], [кейфор], [нато]). Това доказва, че от словообразователна гледна точка „клетката“ на произвеждащата единица се запълва от лексоида, а не от ИА. Реконструирането на словообразователния акт показва, че в езика обикновено липсва произвеждаща единица, изразена в писмена форма, и дори когато фонемното звучене на ИА добие графично изражение (напр. *текезесе, седесе, пиар*), появата му е вторично явление. Лексоидът обикновено служи като произвеждаща основа за образуване на съществителни от м.р., назоваващи лица (значително по-малък е броят на създадените абстрактни и процесуални съществителни, напр.: *пиарство, седесация, текезесация* и др.; като иновация в българския език може да се посочи образуването на глаголи по инициални абривиатури, напр.: *диджействам, пиарствам*).

V. ХРОНИКИ

- 36. Лексикографията в началото на XXI в. (Седма международна конференция по лексикография и лексикология, София, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 15 – 16 октомври 2015 г.). – Български език, 2015, кн. 4, с. 152 – 156. ISSN 0005-4283**

VI. БИБЛИОГРАФИИ

A. Самостоятелно

- 37. Библиография на доц. Ю. Балтова и участие с доклади в национални и международни форуми. – В: Слово и словесност. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова. София, ИК „Емас“, 2010, с. 14 – 25. ISBN 978-954-357-207-6**

Б. В съавторство

- 38. Библиография по българска лексикология, фразеология и лексикография 1950 – 2010.** София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2012. 594 с. ISBN 978-322-435-7

Справочникът съдържа 5907 библиографски единици. Отразени са публикации върху българската лексика на близо 1600 автори от България, Русия, Украйна, Беларус, Полша, Чехия, Словакия, Сърбия, Германия, Норвегия, САЩ, Турция и др. Към всяка библиографска единица са добавени ключови думи, които насочват към съдържанието на съответната публикация. В края на справочника за улеснение на ползвателя са представени два показалеца: 1) показалец на имената на авторите, чиито публикации са описани, с номерата на библиографските единици; 2) показалец с използваните ключови думи и номерата на библиографските единици, при които те се срещат.